

HACI BEKTAŞ VELÎ'NİN HADİS-İ ERBAİN ADLI ESERİ

Nurgül ÖZCAN*

Özet

Edebiyatımızda önemli araştırmalarıyla tanınan Abdülbaki Gölpınarlı, Hacı Bektaş Velî'nin Hadis-i Erbaîn Şerhi adlı bir eserinin bulunduğunu, bu yazma eseri hususi bir kütüphanede gördüğünü 1936 yılında yayınladığı Yunus Emre kitabında yazmıştır. Fakat bahsi geçen Hadis-i Erbaîn Şerhi'nin herhangi bir nüshasına bugüne kadar kütüphanelerimizde rastlanmamıştır. Sonunda, Hacı Bektaş Velî'nin Hadis-i Erbaîn Şerhi'ne, bir başka kayıp eseri olan Fatiha Tefsiri ile birlikte 2008 yılında İngiltere'de British Museum Library'de ulaşılmıştır. Hacı Bektaş Velî'nin Hadis-i Erbaîn adlı eseri Anadolu başta olmak üzere birçok coğrafyada etkileri görülen Hacı Bektaş Velî'nin tasavvuf dünyasını ve fikirlerini anlama ve aktarmada önemli bir katkı sağlayacaktır. Eser, ayrıca Alevî-Bektaşî toplumu başta olmak üzere Alevîlik/Bektaşîlik alanında çalışma yapanlar için de orijinal önemli bir kaynaktır. Bunların yanında Hacı Bektaş Velî'nin Hadis-i Erbaîn'i, Anadolu'da bu türde yazılan ilk eserlerden olması açısından da ayrı bir edebi değere sahiptir. Bu makalede; Hacı Bektaş Velî'nin Hadis-i Erbaîn'indeki hadislerin muhtevası incelenmiş, eser şekil, dil ve muhteva özellikleri açısından tanıtılmış, eserin orijinalliğine ve Hacı Bektaş Velî'ye aitliği hususunda tespitlerde bulunulmuş, ayrıca eserin muhtevası ile Hacı Bektaş Velî'nin diğer eserleri arasındaki benzerliklere dikkat çekilerek eserden hareketle dervişin ve fakirin nitelikleri tespit edilmiştir. Çalışmanın sonunda Hadis-i Erbaîn'in transkripsiyon alfabeli tam metni verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş Velî, Kırk Hadis, Hadis-i Erbaîn, derviş

HACI BEKTASH VELÎ'S WORK CALLED 'HADİS-I ERBAİN'

Abstract

In his book, Yunus Emre, which was published in 1936, the esteemed researcher Abdülbaki Gölpınarlı stated that he saw the handwritten version of one of Hacı Bektash Velî's work called "The Analysis of Forty Hadiths" in a distinctive library. However, no one had seen any versions of the above mentioned book until it was found in British Museum Library along with his another lost book called "The Interpretation of Fatiha." This research will contribute to the understanding of Hacı Bektash Velî's sufistic approach. Moreover, this is a good resource for the ones who are working on Alewism/Bektashism field. Apart from these, "The Analysis of Forty Hadiths" by Hacı Bektash Velî has another importance because of its being one of the first works of this sort in Anatolia. Our research on Hacı Bektash Velî's work "The Analysis of Forty Hadiths" will contribute to the understanding and transmittion

* Yrd. Doç. Dr., Fatih Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/Türkiye, nurgulozcan34@hotmail.com

of his sufistic approach and ideas which are popular in many different regions, especially in Anatolia. In this article, Hacı Bektash Veli's work, "The Analysis of Forty Hadiths" is presented in terms of its style, language and content. In addition, the similarities between this work and Hacı Bektash Veli's other works are emphasized. Moreover, in relation to Hacı Bektash Veli's work of Forty Hadiths, it focuses on the qualifications of dervishes. At the end of this article, full text of "The Analysis of Forty Hadiths" along with the transcript is presented.

Keywords: Hacı Bektash Veli, Forty Hadiths, Hadis-i Erbaın, dervish

Giriş

Ahmed Yesevî tasavvufi ekolünden etkilenen Hacı Bektaş Veli, 13. yüzyılda Anadolu'ya irşad için gelmiş, Ahilerle temas kurmuş, Türk halk inançlarının, toplumun ve coğrafyanın sosyal şartlarına uygun olarak düşüncelerini oluşturmuş, insanı merkeze alan bakış açısı, sevgi ve hoşgörüyü ehl-i beyt muhabbetini sentezleyerek Bektâşîlik tarikatını temellendirmiş, kısa sürede toplulukların gönlüne girmiş Hak aşığı bir sufidir.

Hacı Bektaş Veli, yaşadığı dönemde bulunduğu coğrafya başta olmak üzere kitleler üzerinde önemli bir rol oynamıştır. Halkın yaşadığı sosyal kargaşa ve sıkıntılar karşısında insanın özüne dikkat çekmiş; "Her ne ararsan, kendinde ara, incinsen de incitme, kendini arıtamıyan başkasını arıtamaz, nefesine ağır geleni kimseye tatbik etme, kimsenin gönlünü yıkma eline, diline, beline sahip ol" sözleriyle insanları barış ve sükunete davet etmiş, "İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır." ifadeleriyle cehaletin kötülüklerine dikkat çekmiş, "Bir olalım, iri olalım, diri olalım" diyerek toplumu dayanışmaya, birlik ve beraberliğe davet etmiştir.

Hacı Bektaş Veli'yi ve onun sufilik yolunu doğrudan anlatan ana kaynaklar onun eserleridir. Tasavvuf geleneğinde yaygın olarak örnekleri görülen, mürşidin müridleriyle yaptığı tasavvufî sohbetler formunda oluşan Hacı Bektaş Veli'nin eserleri dışında Velâyetnâme'lerdeki hayatı ve uygulamaları onun sosyal hayattaki hadiselere bakış açısı ile ilgili önemli bilgiler vermektedir.

Sufiler arasında 'Kırk Hadis' türünde eser vermek yaygın bir gelenektir. Hacı Bektaş Veli'nin de bir 'Hadis-i Erbaın Şerhi' bulunduğunu ilk olarak Abdülbaki Gölpınarlı bildirmiştir (1936:302). Eseri, özel bir kitaplıkta bularak transkribe ettiğini bildiren Gölpınarlı'nın böyle bir çalışması yayımlanmadığı gibi Hadis-i Erbaın adlı eserin herhangi bir nüshasına da kütüphanelerimizde rastlanılamamıştır.

Hacı Bektaş Veli'nin Hadis-i Erbaın Şerhi'nin bir nüshası bir başka kayıp eseri Fâtiha Tefsîri ile birlikte Hüseyin Özcan tarafından 2008 yılında İngiltere'de British Museum Library'de bulunmuştur (2009: 69).

Abdülbaki Gölpınarlı'nın işaretiyle haberdar olduğumuz Hacı Bektaş Veli'nin Hadis-i Erbaın adlı eseri Hacı Bektaş Veli'nin tasavvufî bakış açısının anlaşılmasında katkı sağlayacak niteliktedir. Ayrıca Alevî-Bektaşî toplumu başta olmak üzere, Alevilik/Bektâşîlik alanında çalışma yapanlar için de orijinal önemli bir kaynaktır. Bunların yanında Hacı Bektaş Veli'nin Hadis-i Erbaın Şerhi, Anadolu'da bu türde yazılan ilk eserlerden olması açısından da ayrı bir edebi değere sahiptir.

Kırk Hadis Yazma Geleneği

İslami düşüncede Hz. Muhammed'e isnat edilen her şey hadis olarak kabul edilmektedir. Kur'an ve hadis İslam dininin temel kaynağıdır. Hz. Muhammed'e nispet edilen her söz, fiil ve takrire hadis denmiştir. Hadisler, Hz. Muhammed'in vefatından sonra onun yakınında bulunan sahabeler, sahabelerden sonra da tâbiin tarafından sözlü olarak aktarılmıştır.

Zaman ilerledikçe ve daire genişledikçe özellikle dört halife döneminin sonlarında uydurma hadislerin artmasından rahatsız olan İslam âlimleri hadis mevzuunda sistemli ve ciddi çalışmalarda bulunmuştur. Uzun ve titiz değerlendirmeler sonucunda mevzu ve sahih olan hadislerin büyük bir kısmı tespit edilmiş, hadis ilmi sistemli bir disiplin olarak belli kurallara bağlanmıştır.

"İbn-i Ved'an gibi bazı kimseler, nasihatleri, özellikle de Hz. Peygamber'in hutbelerinde zikredilmiş nasihatleri derlemişlerdir; bazı kimseler, hükümleri içeren hadisleri, bazı kimseler, müteakbil hadisleri, bazı kimseler uzun hadisleri, bazı kimseler de kısa hadisleri derlemeyi tercih etmişlerdir." (Demirli, 2007:8).

Sonraki dönemlerde Müslümanların yaşadığı coğrafyalar genişledikçe, Arap yarımadasının dışında Afrika ve Hindistan, Endülüs gibi bölgelerde hadis ilmiyle ilgili önemli çalışmalar yapılmıştır.

Hadis ilminin gelişmesinde zikredilmesi gereken en önemli ülkelerden biri de Mısır'dır. Bu ülkede Memlüklüler'in yönetimi zamanında "resmî yazışma dili Arapça, ordu ve saray dili Türkçe idi" (Yıldız, 1985:2286). Mısır'da İbn-i Hacer, Buhârî, Sehâvî gibi büyük hadis âlimleri yetişmiştir. Meselâ Sehâvî'nin "eserlerinin tamamına göz atıldığında, tahmini olarak onların dörtte üçünün hadis ile ilgili olduğu söylenebilir." (Yavuz, 2002:165).

Hadis ilminin gelişmesiyle birlikte çoğalan genel hadis eserleri yanında âlimler, 'yüz hadis ve kırk hadis' gibi hadis eserleri de kaleme alıyordu. Müslümanların bulunduğu her coğrafyada, tarihin her döneminde bu eserlere rağbet edildiği görülmüştür.

Hz. Muhammed, sünnetine tabi olanları övmüş, sünnetine uyma hususunda daima ümmetini teşvik etmiştir. İslam dini mensupları tarih boyunca hadis konusunda hassasiyet göstermiş, bu durum gerek dersler yoluyla gerek ezber yoluyla asırlarca ibadet neşvesi içinde devam etmiştir. Özellikle Hz. Muhammed'in "Ümmetim içinde din emirlerine dair kırk hadis ezberleyeni Allah Teâlâ, fakihler ve âlimler zümresi arasında ba's eder." (Karahana,1991: 5, 7) hadisi, kaynaklar tarafından zayıf hadis olarak nitelendirilmiş olsa bile çok kabul görmüş, kırk hadis yazma geleneğinin oluşmasında etkili olmuştur.

Âlim ve şairler, Kırk Hadis ile ilgili eserlerini, peygamberin şefaatine nail olmak, dünyada huzur bulmak, ahirette kurtuluşa ermek, cennete girmek, cehennemden korunmak, peygamberin feyzinden istifade ederek dünya kaygısından kurtulmak, sıkıntılardan uzaklaşmak, pek çok eserin yanında peygamberin de unutulmaması gerektiğine işaret etmek, bilhassa daha sonraki dönemlerde hayırla yâd edilmek ve hayır dua almak gibi maksatlarla kaleme aldıklarını ifade ederler.

“İlk meyvesini Hicri II. asrın son yarısında idrâk eden Arba’ûn Hadîs nev’i, İslam ümmetinin hayat felsefesi ve safhaları ile umumî surette alakadar ve muvazi bir yol üzerinde inkişaf ve tekamülünü takip eyleyerek dinî, talimî, ahlakî, içtimaî, ve edebî mahiyette vücuda getirilen yüzlerce risale ile Arap, İran ve Türk edebiyatlarında tesir ve nüfuzu geniş bir dini edebiyat sahası olmuştur.” (Karahan, 1991:5).

Araplarda ‘Kırk Hadîs’ geleneği Abdullah el-Marvazî ile başlar. Acûrî, ibn-i Ved’an, Silâfî gibi âlimlerin kırk hadîslerini önemli bir âlim olan Nevevî’nin “Hadîs-i Erbaîn”i takip eder. Nevevî’nin eseri en fazla tanınan kırk hadîs eserlerinin başında gelir. Bu eserin sayısız Türkçe ve Farsça tercüme ve şerhleri mevcuttur.

Farsça kırk hadîs tercümelerinde “bu eserlerin dini karakterinin hemen yanı başında edebî hüviyetin de yer alması ve hatta zamanla, bu sonuncu vasfın, ötekine galip gözükmesi” (Karahan, 1991:94) önemli bir husustur.

Türk Edebiyatında Kırk Hadîs

Kırk hadîs tercümelerine diğer kavimlerden daha fazla ilgi gösteren Türkler, bu konuda İslam kültüründe müstesna bir yere sahiptir. “Klasik Türk edebiyatı dinî eserler bakımından çok zengindir. Medrese öğrenimi gören ve buralarda Arapça ve Farsça olmak üzere Kur’an hadîs, tefsir, fıkıh, kelim, siyer, tasavvuf vb. dersler okuyan Türk şairlerinin daha çok dinî eserler kaleme almaları tabiidir.” (Sevgi, 1993:5).

Bu eserlerin arasında ‘Kırk Hadîs’ türünün özel bir yeri vardır. Türk şairleri tarafından tarih boyunca kırk hadîs ile ilgili tercüme ya da şerh yazmak önemli bir gelenek olarak devam ettirilmiş bu konuda edebî değeri yüksek eserler kaleme alınmıştır. Klasik Türk edebiyatında Ali Şir Nevâî, Fuzûlî, Nev’î, Âşık Çelebi, Latîfî, Âlî, Hâkânî, Nâbî; yine aynı köklerden beslenen tasavvuf edebiyatında Sadreddin Konevî, İsmail Hakkı Bursevî, Rihletî, Melâmî Dede vb. önemli isimlerin kırk hadîs konusundaki eserleri bunun en büyük delilidir. (Özcan, 2010:62-63)

Türk edebiyatında ‘Kırk Hadîs’ yazma geleneğini en fazla etkileyen eser şüphesiz Nureddin Abdurrahman b. Câmî’nin ‘Erbaîn’idir. Türk hadîs edebiyatına kaynaklık etmiş esere, yazar “kısa bir mukaddime ile başlar ve kitabında zikredilmiş olan hadîslerin, güvenilir kişilerin rivayetlerinden nakledilmiş hadîsler olduğunu belirtir... Câmî’nin bu eserinde derlemiş olduğu hadîslerin büyük bir kısmı ahlâkî ve eğitici boyuta sahiptir.” (Dilperipur, 2001:7).

Kırk hadîs türünde yazılan eserler genellikle belli bir konuda söylene hadîslerin derlenmesinden oluşmuştur.

Kırk hadîsler, sadece hadîs metinlerinden ve hadîs-i kudsilerden, ezberlenmesi kolay olan kısa hadîslerden oluşabileceği gibi tıp, hukuk, siyaset vb. belli bir konularda da kaleme alınabilir. İslam’ın beş şartını, peygamberin ahlâkî ve ashabını, bir milletin özelliklerini ve üstün vasıflarını, hüsn-i hattı, cihadı, tasavvuf ve tarikatı

anlatan, (Karahana, 1991:35) “*fakirlik ve dervişliğin umumî müdafasını yapan kırk hadisler*” de vardır. (Karahana, 1991:142)

Edebiyatımızdaki kırk hadis türünde yazılan eserlerin, şekil olarak manzum, mensur bazen de nesir-nazım karışık olarak yazıldığı görülmektedir.

İslam peygamberinin teşviklerinin yanı sıra kırk hadis yazma geleneğinin Müslümanlar arasında rağbet görmesinin bir başka sebebi de şüphesiz kırk rakamının hususiyetidir. Kırk rakamı tarihin ilk devirlerinden bu yana pek çok kültürde etkili olmuştur. Şamanizm, Yahudilik, Hıristiyanlık gibi birçok inanç sistemlerinde, kırk rakamıyla ilgili rivâyetler mevcuttur. Türk destanlarında da kırk rakamı formal bir sayı olarak sıklıkla kullanılmıştır. Edebiyatımızda kırk sayısı; masal, efsane ve halk hikâyeleri gibi birçok türde de görülmektedir. (Özcan, 2010:64).

Kırk sayısı, Türk tasavvuf düşüncesinde de önemli bir yere sahiptir. Tasavvuftaki kırklar kavramı, pek çok tarikatta kırk gün çile çıkarılması, tasavvuf makamlarının kırk olması, özellikle Bektâşîlik tarikatında dört kapı kırk makamın bulunması dikkat çekicidir.

Hacı Bektaş Velî'nin *Hadîs-i Erbaîn*'i

Hadîs-i Erbaîn'in bulunduğu yazma eserin başında: “Sultân el-Hacı Bektâşu'l-Horasânî rahmetullâhi aleyh ol dîn çerağı, îmân nurunun bağı, erenlerün turağı, şöyle beyan kılur kim” ifadeleri eserin Hacı Bektaş Velî'ye aitliğini gösteren ifadelerdir. Eser, Hacı Bektaş Velî'nin Makâlât ve Fâtiha Tefsiri adlı eserleri ile birarada istinsah edilmiştir.

Hadîs-i Erbaîn, harekeli nesih hattıyla yazılmış olup varakları sağlamdır. Eser, 19 varaktan oluşmakta, eserin istinsah kaydı bulunmamaktadır. Hadîs-i Erbaîn; ‘fakr’ kavramının önemi, dervişliğin ve fakirliğin faziletleri, dervişlere ve fakirlere yardım edenlerin kazanacağı mükâfatlar ve fakirleri hor görenlerin karşılaşacağı cezaların anlatıldığı kırk adet hadîsin şerhi üzerine kurulmuştur.

Bu kısımda, Hadîs-i Erbaîn ile Hacı Bektaş Velî'nin bilinen diğer eserleri arasındaki muhteva benzerliklerine dikkat çekilecektir.

Hadîs-i Erbaîn adlı eser, Hacı Bektaş Velî'nin Makâlât-ı Gaybiyye Kelimât-ı Ayniyye adlı eseriyle de üslup ve muhteva açısından benzerlikler göstermektedir.

Dünyaya bağlanmamanın ve dünyayı terk etmenin gerekliliği her iki eserde de vurgulanmaktadır. Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye'ye göre bütün ibadetlerin başı dünyayı terk etmekten geçer: “Zühd nedir? Zühd dünyayı terk etmektir. Dünyayı terk etmek bütün ibadetlerin, dünyayı sevmek bütün günahların başıdır, Mü'minlere dünyayı terk etmek vacip ve Mevlâyı istemek farzdır.” (Aytaş ve Yılmaz, 2009:10-17) denilmektedir.

Hadîs-i Erbaîn'de Makâlât-ı Gaybiyye Kelimât-ı Ayniyye'deki mesajın aynısını ifâde eden söyleyişler mevcuttur. Yazar, seçtiği hadislerin arasına, bu anlamı ihtivâ eden iki hadis almıştır. Bunların ikisinde de, 'kul olma yolunda yapılan işlerde en makbul olan üç işten biri arasında dünyayı terk etmek' ifadelerine yer verilmiştir:

“Resûl hazreti buyurur ki cümle pîşeden üç pîşe efdaldür bir dervîşlük ve biri ‘âlimlük ve biri dünyâyı terk itmek”¹, “Resûl hazreti buyurur ki hayr üç nesnedür bir dervîşlük ve bir ‘ilm ve bir terk-i dünyâdur”²

Hacı Bektaş Velî'nin Hadîs-i Erbaîn'inde dünyayı terk etme konusunda, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye'deki söyleyişlere benzer bir başka hadîs de şöyledir:

“Resûl hazreti buyurur ki Hak Te‘âlâ peygamberlere vahiy gönderdi didi ki bir ‘amel eylen benümçün ki benüm yanumda anun sebebinden nazarumdan düşmeyesiz ve dünyâyı çok istemek gazabumdan sakınun didi.”³

Hadîs-i Erbaîn ile Hacı Bektaş Velî'nin Makâlât adlı eseri de üslup ve muhteva açısından benzerlikler içermektedir. Dünyayı sevmekle ilgili olarak Makâlât'ta:

“Dünyayı sevmek son derece büyük eksikliklerdir. Hz. Peygamber buyurdu: ‘Dünya sevgisi bütün günahların başıdır; dünyayı terk de bütün ibadetlerin başıdır.’ (Aclûnî, 1989:344-345)“Allah Teâlâ şöyle buyurur: ‘Artık kim azmışsa ve dünya hayatını ahirete tercih etmişse şüphesiz (cehennem onun için) tek barınaktır.’⁴ Ve hem dünyayı sevmemek Yüce Allah’ın hoşnutluğunu bulmaktır.” denilmektedir (Yılmaz vd., 2007:137).

Hadîs-i Erbaîn'de bu anlamda dünya sevgisi hakkında şu ifadeler yer alır:

“Resûl hazreti buyurur ki cümle pîşeden üç pîşe efdaldür bir dervîşlük ve biri ‘âlimlük ve biri dünyâyı terk itmek”⁵, “Resûl hazreti buyurur ki hayr üç nesnedür bir dervîşlük ve bir ‘ilm ve bir terk-i dünyâdur”⁶

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Fevâid adlı eseri ve Hadîs-i Erbaîn'de ortak olan en önemli kavram yine ‘fakr’ kavramıdır. Fevâid'deki ‘fakr’ kavramı; “Her yoklukla sakin olmak ve varlıktan çıkmak” olarak tanımlanmış, “Sen fakirlikten korktuğun müddetçe münafik olursun.” ifadelerine yer verilmiştir (Altınok, 2010:71). Eserde, Hz. Muhammed’in “Fakirliğimle şeref duyar, diğer peygamberlere karşı övünürüm”, “Fakr, tamama erdiğinde artık Allah kalır; ondan gayrısı yani her şey yok olur gider.”, “Fakr, iki cihanda yüz karasıdır.” hadislerine yer verilerek bu hadisler şerhedilmiştir (Altınok, 2010:26-27). Hacı Bektaş Velî'ye “fakir kimdir?” diye sorduklarında : “Allah’tan isteği olmayandır.” şeklinde cevap vermiştir (Altınok, 2010:77). Bir başka bahiste fakr için “sabırlı ve midesi boş olmaktır.” denilmiştir (Altınok, 2010:89).

Fevâid’in son kısımlarında fakr ile ilgili Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Zeynel Abidin, Muhamed Bakır, Cafer-i Sadık, Musa-yı Kazım, Musa-yı Rıza, Muhammed Takî, Ali-yi Nakî, Hasanü'l-Askerî ve Mehdî'nin ve Hacı Bektaş Velî'nin tanımlarına yer verilmiştir (Altınok, 2010:158-159).

Fevâid adlı eserde yer alan dervişlikle ilgili tanım ve dervişlere söylenen nasihatlar Hadîs-i Erbaîn ile muhteva ve üslup açısından benzerlikler içermektedir.

Hacı Bektaş Velî'nin Hadîs-i Erbaîn'indeki hadîsler ile Ahmet Yesevî'nin Fakr-nâme'si arasında da benzerlikler bulunmaktadır. Ahmet Yesevî'nin fakr kavramının önemini anlattığı Fakr-nâme adlı eserde bulunan bazı örnekler ve açıklamalar Hadîs-i Erbaîn'deki hadîslerin anlamlarıyla yakınlık arz eder. Hatta bu iki eserdeki bazı bölümlerin birebir aynı olduğu da görülür. Mesela aşağıda aynı anlamı içeren hadîs, her iki eserde de mevcuttur:

“Ey dervişler, bir kimse zenginleri dünyası için ağırlarsa ebediyete kadar Hüdâ'yı Teâlâ'nın lanetine uğrar ve fakiri hakîr görse ve horlasa Hüdâ'yı Teâlâ (onu) pek çok azaba uğratar. Bu türlü hareket mü'minlerde olmaz. Bilakis münafıklarda olur.” (Güzel, 2007:246-247)“Resûl hazret buyurur ki la'net ol kişiye ki ğanilere ikrâm eyleye mâl için ve fakîrlere hor baka ve hor bakan münâfikdur didi”⁷

Fakr-nâme ve Hadîs-i Erbaîn'de fakirliğin peygamber makamı gibi yüce bir makam olduğuna işaret eden ifâdeler de ortaktır: “Fakirlik mertebesi yüce bir makamdır, herkesin kolayca eline geçmez... Hâsılı bu makam nebiler ve arifler ve aşıkların makamıdır. Bilhassa Resûl-i Ekrem Hazretlerinin (Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun) makamlarıdır.” (Güzel, 2007:246). Hadîs-i Erbaîn'de; “Ya'ni Resûl 'aleyhi's-selâm buyurur dervîşleri sevmek mürsel peygamberlerün ahlâkındandır ve anlardan nefret itmek münâfiklar hûyıdır ve anlar ile oturmak sâlihler ahlâkındandır.”⁸ benzer ifâdeleri yer almaktadır.

Hacı Bektaş Velî'nin Hadîs-i Erbaîn adlı eseri Eski Anadolu Türkçesi döneminin karakteristik özelliklerini taşımaktadır. Örneğin eserde Eski Anadolu Türkçesinde yaygın olarak kullanılan ‘tamu’ kelimesi geçmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde ünsüz uyumu yoktur. Eserde buna uygun yazılışlar yer almaktadır; “güliš”, “sevgüli” gibi. Dönemin fonetik özelliklerinden olan Türkçe kökenli kelimelerde ilk hecede çok büyük oranda i’li şekiller eserde yer almaktadır: itdi, biş, yidi, gibi. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde (eyt-) söylemek kelimesi büyük oranda e’li kullanılmasına rağmen iyt- şekline rastlanılmaktadır. Bu biçime nadiren ilk devir metinlerinde rastlanılmaktadır (Özcan, 2010:65). Hadîs-i Erbaîn, “dervişlik ve fakirlik” kavramının önemini anlatan kırk adet hadîsten oluşmaktadır. Hacı Bektaş Velî, hadîslerde geçen Arapça “fakîr” kelimesini, bazı hadîslerde kelimenin Farsça’daki karşılığı olan “dervîş” şeklinde tercüme ederek hadîsleri bu anlamı ile şerh etmiştir.

Hadîs-i Erbaîn'deki hadîsleri muhtevalarına göre üç bölüme ayırabiliriz: Dervişlerin özellikleri, fakirlerin özellikleri ve dervişler ile fakirler hakkındaki nasihatlardır.

Dervişlerin nitelikleri ile ilgili hadîslerde, dervişler, ‘dünyada ve ahirette zenginlerin aydınlığı’ olarak vasıflandırılmakta gerçek dervişin insanlardan açlığını ve susuzluğunu gizleyenlerin olduğu, dervişlerin kıyamet gününde Hak Teâlâ'nın dostu ve vekili olduğu, dervişlerin gülüşlerinin ibadet, sözlerinin ve latifelerinin doğru olduğu sürece tesbih olduğu ve uyularının sadaka olduğu, Allah Teâlâ'nın

her an dervişlere rahmet okuyan ve ve onlar için şefaât dileyen meleklerinin olduğu, Allah'ın derviş kulları ile meleklerine karşı övündüğü, cennete gidenlerden en faziletli olan dervişler olduğu, mü'min bir dervişin Allah katındaki değerinin, yedi kat gökten ve yedi kat yerden daha fazla olduğu Allah Teâlâ'nın dervişlere ve miskinlere her gün beş defa nazar ettiği, her nazar ettiğinde de yedi kere günahlarını yıkadığı, onların huyunun peygamber huyuna benzediği, giysilerinin de peygamber giysisi gibi olduğu, dervişliğine razı olan dervişin Hak katında en faziletli kimse olduğu ifade edilmektedir. Dervişlik 'dünyada horluk, ahirette yücelik, en hayırlı işlerden' olarak tanımlanarak bir dervişe zulmeden, onu inciten kişinin Kâbe'yi on defa yıkmış ve bin melek öldürmüş gibi günaha gireceği belirtilmektedir.

Fakirlerle ilgili olarak hadislerde şu ifadeler yer verilmektedir: Hak Teâlâ fakirlere günde üç kez rahmeti ile nazar eder. Allah Teâlâ'nın en sevgili kulları, rızıkına kanaat eden fakirlerdir, Allah Teâlâ onlardan razıdır. Fakirlere yani aç susuz olanlara iyi davranın ki Hak Teâlâ da sizin dualarınızı kabul etsin. Fakirler halk yanında kötüdür, Hak yanında izzetlidir. Sabreden fakirin iki rekat namazı Allah katında, şükreden zenginin kıldığı yetmiş rekat namazdan daha sevimsidir.

Metinde; 'fakirlik, Allah'ın hazinelerinden bir hazine' olarak tanımlanmakta, Allah'ın onu peygamberlerinden ve dostlarından başkasına vermediği yer almaktadır. Fakirlerle ve salihlerle iyi geçinmeyenlerin lanetli olduğuna değinilmekte, zengin kişiye malından dolayı ikram eden (hürmet gösteren) ve fakire fakirliğinden dolayı hor bakan kişilerin münafık olduğuna işaret edilerek ve bu kişilere lanet okunmakta, Hak Teâlâ'nın dergahında fakir suretinde görülmesi, zengin olarak görünülmemesi tavsiye edilmektedir.

Dervişlerle ilgili nasihatların yer aldığı kısımlarda; Allah'ın nazarında iyi bir yere sahip olmak isteyenlerin dervişlere ikramda bulunmaları, onlara iyilik yapmaları tavsiye edilmekte, dervişleri sevmenin peygamberlerin ahlakından olduğu belirtilmekte, kıyamet günü geldiğinde dervişlere yapılan iyiliklerin kişiye rahmet olacağı, ayrıca dervişlerle oturmanın salih kişilerin davranışından olduğu, onlardan nefret etmenin ise münafıkların huyu olduğu, dervişlerin sohbetinde bulunmanın ve onlara hizmet etmenin hakiki imanın işareti olduğu aktarılmaktadır. Halkın dervişleri sevmedikleri ve dünyaya dalarak hırs göstermeleri durumunda Allah'ın onları kıtlık, devlet yöneticilerinin zulmü hakimlerin hainliği, düşmanların çokluğu ile cezalandıracağı ifade edilmektedir.

Fakirlerle ilgili nasihatlar da; mümin bir fakire hizmet eden kişinin Hak Teâlâ'nın koruması altında olduğu, o kişinin Allah katındaki sevabının, gündüzünü oruç ile gecesini namazla geçiren, hacca giden kişinin sevabı ile aynı olduğu belirtilmektedir. Fakirlerle iyi geçinmeyen kişilerin lanetli olduğu, bir derviş zulmederek inciten kişinin Kâbe'yi on defa yıkmış ve bin melek öldürmüş gibi bir günah işlediği belirtilmektedir.

Sonuç olarak Anadolu'daki ilk Türk mutasavvıflarından olan ve kendisinden sonra birçok kitleyi düşünceleriyle etkileyen Hacı Bektaş Velî'nin Hadîs-i Erbaîn adlı eseri, onun tasavvufî fikirlerinin kavranmasına katkı sağlaması açısından önemlidir. Hadîs-i Erbaîn'de yer alan hadîslerin Hacı Bektaş Velî'nin ve Bektaşilik anlayışındaki tasavvufî bakış açısına uygun olduğu görülmektedir. Hadîslerde geçen dervîş ve fakirlik ilgili ifadelerin Hacı Bektaş Velî'nin diğer eserleri ile birçok yönden paralellik göstermesi, dil ve üslup açısından benzerliklerin bulunması eserin Hacı Bektaş Velî'ye aidiyetini güçlendirmektedir. Eserde dervîşlik ve fakirlik arasında ilgi kurularak dervîş ve fakir olmanın faziletlerine yer verildiği görülmektedir. Hadîslerdeki nasihatlar, dervîş ve fakirlere hürmet etmenin önemine vurgu yapmaktadır. Eserde, Arapça 'fakir' kelimesi, bazı metinlerde Farsça karşılığı olan 'dervîş' şeklinde tercüme edilmiş, fakirlik ve dervîşlik arasında anlam açısından tasavvufî ilgi kurularak şerhedilmiştir.

'Anadolu'nun serçeşmesi' olarak vasıflandırılan Hacı Bektaş Velî'nin bakış açısı, Alevîlik yolunun düşünce sisteminin şekillenmesinde büyük ölçüde etkili olmuştur. Cemlerde ve gülbanklarda Hacı Bektaş Velî'ye yapılan telmihler, Alevî sufi anlayışındaki dervîşlik ve fakr kavramları ile ilgili bakış açısı ve değerlendirmeler ile Hacı Bektaş Velî'nin eserlerinde görülen ortaklıklar mevcut etkileşimi ve bağlantıyı göstermesi açısından önemlidir. Bu etkileşimin canlı tutulması başta Alevî inanç önderleri olmak üzere Alevî toplumuna Hacı Bektaş Velî'nin eserlerini tanıtmak ve kavratmakla mümkün olacaktır. Bu anlamda Hacı Bektaş Velî'nin Hadîs-i Erbaîn adlı eseri muhtevası itibarıyla bu amaca önemli katkı sağlayacak nitelikte bir eserdir.

Hacı Bektaş Velî'nin Hadîs-i Erbaîn Adlı Eseri (Transkripsiyonlu Metin)

(1b) Elhamdulillâhi Rabbi'l-âlemîn ve's-selâmu 'alê 'ibâdihillezîne's-tafâ ve's-şalâtü 'ale'n-nebiyyi'l-müctebâ ve resûlihi'l-Muştafâ ve âlihî hayrî'l-verâ ve ba' dehû fe hâzihî erba'üne hadîşen fi fazli'l-fuqarâ'i's-şâdikîne cema'tuhâ tesbîhan li't-âlibîne ve teşrikan li's-şâkirîne ve terdî'an li'l-câhidîne tergîmen li'l-câhilîne (2a) vallâhu'l-muvaffâkı ve'l-mu'înü⁹

[1] El-hadîşü'l-evvelü kâle Resûlullâhi şallallahu 'aleyhi ve sellem izâ ebğada'n-nâsu fuqarâhüm ve ezharü 'alâ 'imâreti'd-dünyâ ve tekâşerü 'ale'd-dârihim ramâhumullâhu bi-erba'a hişâlin. Bi'l-kahtî mine'z-zamâni ve'l-cevri mine's-sultâni ve'l-ıhyâneti mine'l-vulâti ve'l-hukkâmi ve keşirin min'el-a'dâ'i.¹⁰

Resûl 'Aleyhi'sselâm buyurur kaçan bu 'âlem halkı dervîşleri sevmeyeler dünyâ umâratına meşgûl olalar (2b) ve akça cem'ine harîş olalar Hâk Te'âlâ anları dört nesneye mübtelâ eyler kaht ile ve pâdisâhlaruñ zulmiyle ve hâkimleruñ ıhyâneti ile ve düşmânlaruñ çoklığı ile

[2] El-hadîşü's-sâni kâle Resûlullâhi 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm liküllü şey'in miftâhun ve miftâhu'l-cenneti hubbu'l-fuqarâ'i ve'l-mesâkîni's-şâbirîne vehüm culesâ'ullâhi yevme'l-kıyâmeti.¹¹

Ya'ni Resül 'Aleyhi'sselām buyurur her nesnenüñ bir kilidi (3a) vardır ve cennetüñ kilidi şabırdur ve miskinlerüñ ve dervişlerüñ sevgisidir ve hem anlar kıyāmet gününde Hāḡ Te'ālā'nuñ celisleridir

[3] El-ḡadīşü's-şālişü kâle Resülullāhi şallallāhu 'aleyhi ve sellem elfuḡarā' u dīḡkūhūm 'ibādetün ve mezāḡahum tesbīhu ve nevmehūm şadaḡatün ve yenzurullāhu te'ālā ileyhūm fi külli yevmin şelāşe merrātün.¹²

Ya'ni Resül (as) buyurur kim dervişlerüñ ḡülüşleri 'ibādetdür ve lafları ve laḡifeleri (3b) ki Hāḡ söylene tesbīhdür ve uyḡuları şadaḡadur Hāḡ Te'ālā faḡırlere günde üç kez rahmetle nazār ider

[4] El-ḡadīşü'r-rābī'u kâle 'aleyhi's-şalātu ve's-selām etteḡazū el vudādi 'ani'l fuḡarā'i izā kâne yevme'l- kıyāmeti yuḡābiluhum bi iḡsani min eḡ'ameḡum loḡmatun ev saḡākūm şerbetün ev kesākūm ḡırḡaten ev rada' akūm ḡaybeten fi dāri'd-dünyā feḡazu'l-yevme bi yedehu ve edḡulü'l-cenneti.¹³

Ya'ni Resül ḡazreti buyurur ki siz bir eylük eyleñ derv (4a) işlere kıyāmet gününde rahmet kıla ḡüler yüzle her kim size dünyāda bir loḡma yidirdi veyā bir dirhem şu içürdi yāḡūd bir ḡırḡa giydirdi veyā ḡaybetiñüz dönderdi siz daḡı elin aluñ cennete iledüñ diye

[5] El-ḡadīşü'l-ḡāmişü kâle resülullāhi şallallāhu 'aleyhi ve sellem lā eḡdale min'el-fuḡarā'i izā kâne rāzīyen.¹⁴ Ya'ni Resül ḡazreti buyurur ki dervişden eḡdal kimse olmaz eger dervişliğine rāzī olursa

[6] El-ḡadīşü's-sādisü kâle resülullāhi şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḡubbu'l-fuḡarā'i min aḡlāḡi'l mürselin ve mücalisetehum min aḡlāḡi's-şalihin ve'l firāru minhum min aḡlāḡi'l-münāḡiḡin¹⁵

Ya'ni Resül 'aleyhi's-selām buyurur dervişleri sevmek mürsel peyḡamberlerüñ aḡlāḡındandır ve anlardan nefret itmek münāḡiḡlar ḡüyıdur ve anlar ile oturmaḡ şālihler aḡlāḡındandır

[7] El-ḡadīşü's-şābī'u kâle resülul (5a) lāhi şallallāhu 'aleyhi ve sellem fi tefsiri ḡāzihi'l-āyeti yā eyyuhe'llezīne āmenü't-teḡullāhe vebteḡu ileyhi'l vesilete¹⁶

Ya'ni anlar ki imān ḡetürdiler ḡavf ileñ Hāḡ Te'ālā'nuñ 'uḡūbetinden ve ḡışmından ki Allah te'ālāya yāḡin olasız Resül (as) buyurur ki emān olmak dervişlerün muşāḡabetidir ve anlara ḡidmet eylemekdür

[8] El-ḡadīşü's-şāminü kâle resülullāhi şallallāhu 'aleyhi ve sellem (5b) şelāşetun yeşfe'üne yevme'l kıyāmeti fi'n-nāsi mişle şefā'ati'n-nebiyyine'l- āmilu bi 'ilmihı ve'l-ḡādimu ve'l-faḡıru's-şābiru alē faḡrihi.¹⁷

Ya'ni Resül 'aleyhi's-selâm buyurdı ki kıyâmet gününde üç tâ'ifeye şefâ'at kıla peygamberler şefâ'at itdiği gibi biri oldur ki 'âlim 'ilmiyle 'amel ide biri dağı dervişlere hizmet ide ve biri dağı oldur ki dervişlerden ikrâh itmeye (6a)

[9] El -hadîşü't-tâsi'u kâle resülullâhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem innallâhe te'âlâ yenzuru ile hâzihi'l-ümmeti bi'l 'ilmi ve'l- fuqarâ'i lillâhi te'âlâ¹⁸

Ya'ni bir 'âlim ki 'amel ide ve bir fakîr ki şabr ide Hâk Te'âlâ anlara nazar ider 'âlim peygamberüñ ümmetidür ve derviş Allâh'uñ dostudur

[10] El-hadîşü'l-'âşiru kâle resülullâhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem el-fukarâ'i vükelâ'ullâhi fi arzihî fe men ehânehum fekad (6b) ehâne'llâhu ve men ahteramahum fekad ihtereme'llâhu te'âlâ ve hüve kefilün fi'l cenneti¹⁹

Ya'ni Resül hazreti buyurur ki dervişler Allâh Te'âlâ'nuñ vekîlleridir yirde her kim anları hor görse Allah'ı hor görmüş gibidür ve her kim Allah'uñ hizmetinde dursa Hâk Te'âlâ cennete kefildür

[11] El hadîşü'l-hâdi 'aşer kâle resülullâhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem halekallâhu te'âlâ elhaleka min tîni'l (7a) arzi ve haleka'l enbiyâ'i ve'l fuqarâ'i min tîni'l cenneti femen erâde en yeküne fi 'ahdillâhi felyekrumu'l fuqarâ'i²⁰

Ya'ni Resül hazreti buyurdı ki Âdem'i balçıkdan yaratdı ammâ peygamberleri ve dervişleri cennet toprağından yaratdı pes her kim Allâh'uñ 'ahdinde olmağ isteye peygamberlere imân getürüp ve fuqarâya ikrâm eylesün

[12] El hadîşü's-sâni' aşer kâle resülullâhi şallallâhu 'aleyhi ve (7b) sellem efzalu'l hırfu şelâsetü elfuqarâ'i ve'l 'ilmi ve'z-zuhd.²¹

Ya'ni Resül hazreti buyurur ki cümle pişeden üç pişe efdaldür bir dervişlük ve biri 'âlimlük ve biri dünyâyı terk itmek

[13] El hadîşü's-şelâse 'aşer kâle resülullâhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem (li Bilâlin) yâ Bilâl elkı'llâhu fakîran ve lâ tulkı'llâhe ganiyyen.²²

Ya'ni Resül hazreti buyurur ki yâ Bilâl Hâk Te'âlâ dergâhında fakîrlük (8a) şüretinde görün ganîlik şüretinde görünme

[14] El hadîşü'r-râbi' aşer kâle resülullâhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem inne lillâhi te'âlâ melâ'iketi yestağfirüne li'l fuqarâ'i ve yeşe'üne lehüm²³

Ya'ni Resül hazreti buyurur ki Allâh Te'âlâ'nuñ ferîştehleri vardur dâyim dervişlere rahmet okurlar ve dervişlere şefâ'at eydürler

[15] El hadîşü'l-hâmisü aşer kâle resülullâhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem (8b) kâle Mûsâ yâ Rabbî men ehabbe'uke men hâlkake hattâ ehabbehum lâ ceddike kâle'l llâhu te'âlâ inni ehabbu külli fuqarâ'in şâdiqm fi fakrihi.²⁴

Ya'ni Resül h azreti buyurur ki M s  aleyhi'ssel m H ađ celle ve 'al  h azretine didi ki sen n sevg l n kimd r sen n n sevd m didi All h Te'al  eyitdi y  M s  ben m sevg l m derv şler n Őadıđı ve Ő birid r didi

[16] El hadiŐ s-s adis  'aşer an 'Aliyyin (9a) naŐara k le res lull hi Őallall hu 'aleyhi ve sellem eŐabbu'l 'ib di ilall hi te'al  elfuŐar 'u elŐani' u'Ő- Ő biru err di ani'll hi te'al  ²⁵

Ya'ni Res l h azreti buyurur ki 'Al  riv yet eyd r raz all hu 'anh  eyd r Allah Te'al 'nuŐ sevg li  ulları rızđına k ni' faŐ rlerd r Allah te'al  anlardan r z dur

[17] El hadiŐ s-s abi' u 'aşer k le res lull hi Őallall hu 'aleyhi ve sellem hayru h zihi'l  mmeti fuŐar 'uh  ve (9b) esr  'uh  tedeccu'an fi'l cenneti zu'af  'uh  ²⁶

Ya'ni Res l h azreti buyurur ki  mmet n iy si derv şlerd r ve iyiler  cennete giden derv şler ve za'iflerd r

[18] El hadiŐ s-Ő-s amin  'aşer k le res lull hi Őallall hu 'aleyhi ve sellem iz  eŐabballahu te'al  'abden ğ beti'l-Őubbe fen hu ya'n  lem yetruk ehlen vel  m len ²⁷

Ya'ni Res l h azret buyurur ki eger H ađ Te'al  bir bendesini sevse m btel  (10a) ider eger artuŐ sevse fen  ider ya'ni ne  avmi  ala ne m li  ala

[19] El-h adiŐ t-t asi' u 'aşer k le res lull hi Őallall hu 'aleyhi ve sellem innall he te'al  evh  il  ba'zi enbiy 'ih  itteŐi 'amelen teŐkuŐu min eclih  ħubb 'd-d ny  'aleyke ħubben.²⁸

Ya'ni Res l h azreti buyurur ki H ađ Te'al  peyğamberlere vahiy g nderdi didi ki bir 'amel eyleŐ ben m n ki ben m yanumda anuŐ sebebinden nazarumdan d Őmeyesiz (10b) ve d ny y   ok istemek ğ zabumdan ŐaŐınıuŐ didi

[20] El-ŐadiŐ l-'iŐr ne l  teŐ'an  ehle'l faŐri ve eŐh bi'l c 'i fe'inne aŐl Őahum aŐl Őu'n nebiyyine ve lib sih  lib seŐum ²⁹

Ya'ni Res l h azret (as) buyurur ki derv şler h ağında Őa'n itmeŐ z r  kim anlaruŐ h y  peyğamber h yına beŐzer ve hem lib sları peyğamber lib sidur

[21] El-ŐadiŐ l-h adi ve'l'iŐr ne k le res lull hi (11a) Őallall hu 'aleyhi ve sellem r ğib  du' 'i ehli'l-fuŐar 'i ve ehli'l c 'i ve'l -'aŐaŐi li'ennehu'l maŐbul  fe'innall he te'al  yenzuru ileyhim ve yesre' u fi ic betihim.³⁰

Ya'ni Res l h azret (as) buyurur ki r ğbet id n fuŐar ya ya'ni aŐ Őusuz olanlara H ađ Te'al  h cetiŐ z  ab l  ıla

[22] El-ḥadīşü's-şānī ve'l'ısrūne kâle resûlullâhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem elfuḡarâ'u şeynun 'inde'n-nâsi ve zeynun 'indellâhi³¹

Ya' ni faḡirler (11b) ḡalḡ yanında yamandır ḡaḡ yanında 'azîzdür

[23] El-ḥadīşü's-şālişü ve'l'ısrūne kâle resûlullâhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem an Sehl bin Sa'îd kâle kâle resûlullâhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem cā'e raculün ile'n-nebiyyi 'aleyhi's-selâm feḡâle yâ resûlullâhi dülleni 'alē 'amelin izē 'amiltuhu eḡabbeniyallâhu te'ālâ... ilâ āḡhirihi.³²

Ya' ni Süheyl bin Sa'îd eyitdi bir ḡün resûl ḡazrete bir kişi geldi eyitdi yâ resûlallah beni bir 'amele delâlet eyle ki (12a) ḡaḡ Te'ālâ beni seve ve cennete ilede resûl ḡazreti eydür dervişlere in'âm eyle ve ḡalḡ elindeki nesneden yüz dönder didi

[24] El-ḥadīşü'r-râbi'u ve'l'ısrūne kâle resûlullâhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem yubâhi'llâhu te'ālâ el-melâ'ikete bi ḡamseti enfûsin bi'l-mucâhidîne fi sebîlillâhi ve bi'l-fuḡarâ'i ve bi's-şâbi'l muḡic ilillâhi ve bi'l ḡaniyyillezî yu'ti'l-fuḡarâ'e velâ yemunnu ve raculün yebkî min ḡaşıyeti'llâhi fi ḡalvetihî³³

(12b) Ya' ni Resûl ḡazret buyurdi ki ḡaḡ Te'ālâ biş kimseyle meleklerle faḡir ider evvel ḡazilerdür ki ḡaḡ yolına ḡazâ iderler ikinci dervişlerdür ki ḡanâ'at iderler ve üçüncü yigitlerdür ki ḡâ'ate meşḡul olurlar dördüncü şol varlılardır ki fuḡarâyâ in'âm iderler bişinci ol kimsedür ki tenhâsında Allah ḡorkusından dâyim ağlaya

[25] El-ḥadīşü'l-ḡâmisü ve'l'ısrūne kâle (13a) resûlullâhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem rek'atēni min ḡaniyyin şâkirin eḡabbu ilallâhi te'ālâ mine'd-dünyâ ve mâ fiḡē ve rek'atâni min faḡirin şâbirin eḡabbe ilallâhi te'ālâ min seb'ine rek'atin min ḡaniyyin şâkirin.³⁴

Ya' ni Resûl ḡazret buyurur ki faḡirün iki rek'at namâzı ḡanî şâkirün yitmiş rek'at namâzından sevgülüdür

[26] El-ḥadīşü's-sâdisü ve'l'ısrūne kâle resûlullâhi şallallâhu 'aleyhi (13b) ve sellem men eḡabbe bi ḡavmin fehüve minhüm vemen eḡabbe bi ḡavmin ḡuşıra ma'ahum yevme'l kıyâmeti.³⁵

Ya' ni Resûl ḡazret buyurur ki bir kimesne bir ḡavmi sevse kıyâmetde anuñla ḡaşr olur

[27] El-ḥadīşü's-sâbi'u ve'l'ısrūne kâle resûlullâhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem elḡadimu fi emânilâhi te'ālâ mâ dâme fi ḡıdmeti'l-fuḡarâ'i ve li'l ḡâdimi ecru's-şâ'imu bi'n-nehâri ve'l murâbiḡi fi sebîlillâhi fe ḡübâ bi'l ḡâdimi (14a) yevme'l kıyâmeti³⁶

Ya'ni Resül hazret buyurur ki mü' min fakîrûn hîdmetinde olan Hâk Te'âlâ'nuñ penâhindadır gündüzi oruç ve gice namâz kılanuñ ve hac idenleruñ şevâbı kadar şevâbı vardur ve dağı fuqarâya hîzmet iden kimesneye ne gökçekdür didi eyitdiler ki yâ resûlallah ne 'aceb kerâmet söyleduñ didiler eyitdi hâdim Hâk yanında 'âbiddin yigdür didi

[28] El-hadîşü's-ş-âminü ve'l'ısrüne (14b) an ibn-i 'Abbâs (ra) kâle kâle resûlullâhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem hîne câ'e raculün ilê resûlullâhi fekâle yâ resûlallah me'l fakru kâle hazînetun min hazê'inillâhi şümme kâle me'l fakru fekâle hüve şey'un lâ yu'çillâhu te'âlâ illâ linebiyyin mürselin ev 'abdin kerîmin 'indellâhi te'âlâ³⁷

Ya'ni fakr şol hazînedür ki Hâk te'âlâ anı virmez illâ mürsel peygamberlerine ve dostlarına (15a) virir yine şordılar ki fakr nedür eyitdi fakr Allah hazînelerinden bir hazînedür

[29] El-hadîşü't-tâsi'u ve'l'ısrüne kâle resûlullâhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem elfuqarâ'u hümu'ilezîne lâ ya'lemu'n-nâsu cü'ahu ve 'atâşahu³⁸

Ya'ni Resül hazret buyurur ki dervîş oldur ki halk anuñ açlığundan ve susuzluğundan haberdâr olmaya

[30] El-hadîşü's-ş-elâşüne kâle resûlullâhi şallallâhu 'aleyhi (15b) ve sellem elfuqarâ'u sirâcu'l aġniyâ'i fi'd-dünyâ ve'l âhîreti lev la'l fuqarâ'i leheleke'l aġniyâ'u fi'd dünyâ lâ beka'u lehê ve devletü'l fuqarâ'i fi'l aġreti lâ fenâ'u lehê³⁹

Ya'ni Resül hazret buyurur ki dervîşler ġanîleruñ çerâğıdur dünyâda ve âhîretde eger dervîşler olmasa ġanîler helâk olurdu ve ġanîleruñ devletinuñ dünyâda beka'sı olmaz ve dervîşleruñ devletinuñ âhîretde (16a) intihâsı olmaz didi

[31] El-hadîşü'l-hâdî ve's-şelâşüne kâle resûlullâhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem fağlü'l fuqarâ'i 'ale'l aġniyâ'i kefağli 'alê cem' il halâ'iki⁴⁰

Ya'ni Resül hazret buyurur ki dervîşleruñ fağlı ġanîler üzerine halâyık üstine benüm fağlum gibidür didi

[32] El-hadîşü's-ş-şânî ve's-şelâşüne kâle resûlullâhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem la'anellâhu men ekrame ġaniyyen liġinâhu ve la'anellâhu men ehâne (16b) fakîran lifakrihî ve lâ yef'alu zêlike ille'l munâfıku

Ya'ni Resül hazret buyurur ki la'net ol kişiyeye ki ġanîlere ikrâm eyleye mâl için ve fakîrlere ġor bağa ve ġor bağan münâfıkdur didi

[33] El-hadîşü's-ş-şâlişü ve's-şelâşüne kâle resûlullâhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem innallâhe te'âlâ yenzuru ile'l fuqarâ'i ve'l mesâkini fi külli yevmin ġamse merrâtin.⁴¹

Ya' ni Resül hazret buyurur ki Haq Te' alā dervişlere ve miskînlere her gün (17a) biş kerre nazar ider ve her nazarda yidi kerre günāhların yuyar

[34] El-ḥadîşü'r- rābi'u ve's- selāşüne kâle resülullāhi şallallāhu 'aleyhi ve sellem inne li'l llāhi melā'iketen yestağfirüne li'l fukarā'i ve yeşfe'üne lehum fi'l-āḥirati ve men şefa'at lehu'l melā'iketu ḥasune hāluhu.⁴²

Ya' ni Resül hazret buyurur ki Allāh Te' alā'nuñ feriştehlere vardur dervişlere du'ā iderler ve kıyāmet gününde şefa'at iderler

[35] El-ḥadîşü'l-hāmisü ve's- selāşüne kâle (17b) resülullāhi şallallāhu 'aleyhi ve sellem elfakru züllün fi'd dünyā faḥrun fi'l āḥirati ve'l ğınā'u züllün fi'l āḥirati ve faḥrun fi'd dünyā.⁴³

Ya' ni Resül hazret buyurur ki dervişlik dünyāda ḥorlıqdur ve āḥiretde ululıqdur ve ğanilıq āḥiretde ḥorlıqdur dünyāda ululıqdur

[36] El-ḥadîşü's-sādisü ve's- selāşüne kâle resülullāhi şallallāhu 'aleyhi ve sellem elmünāzi' u ale'l fukarā'i mel'ünun yevme'l kıyāmeti ve'l- munāzi' u (18a) 'alē ebeveyhi ba' idun mine'llāhi ve ba' idun mine'l melā'iketi ve qaribun ile'n nāri ve lā yestecābu lehū da'vete velā yukzā lehu ḥāceti ve lā yenzurullāhu te' alā ileyhi fi'd dünyā velā fi'l āḥireti⁴⁴

Ya' ni Resül hazreti buyurur ki her kim fukarāya şālihine miṭi' olmasa mel'ündür ve her kim atasına ve anasına miṭi' olmaz Haq Te' āla dünyāda ve āḥiretde aña nazar itmez Allāh'uñ rahmetinden ırağ olur ve ṭamuya yağın ola ve bir (18b) ḥācet revā olmaz Haq dergāhında

[37] El-ḥadîşü's-sābi'u ve's- selāşüne kâle resülullāhi şallallāhu 'aleyhi ve sellem men ezā fakiren mü'minen bigayri ḥaqqın feke'ennemā hedeme'l-kā'bet'e 'aşere merrātin ve ke'ennemē ḳatele elfi meleken.⁴⁵

Ya' ni Resül hazreti buyurur ki bir dervîşi bir kişi incitse zulm ile ol Ka'be'yi on kerre yıkmış gibidür ve biñ ferişteḥ öldürmiş gibidür didi

[38] El-ḥadîşü's-şāminü ve's- selāşüne kâle (19a) resülullāhi şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥürmetü'l faḳiri'l mü'mini 'indallāhi e' zamü men fi's semāvāti ve men fi'l erażin.⁴⁶

Ya' ni Resül hazreti buyurur ki mü' min dervîşüñ Allah katında ḥürmeti yidi gökden ve yidi yirden ziyādedür.

[39] El-ḥadîşü't-tāsi'u ve's- selāşüne kâle resülullāhi şallallāhu 'aleyhi ve sellem li'l cenneti şemāniyete ebvābin seb'atun minhē li'l fukarā'i ve vāhidun li'l aġniyē'i.⁴⁷

Ya'ni Resül (19b) hazreti buyurdu ki cennetüñ sekiz kapusu vardır yidisi dervişlerüñ ve birisi ganilerüñdür

[40] El-hadişü'l-erba'üne kâle resülullâhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem elhayru selâşetun elfakru ve'l 'ilmu ve'z-zühdü ⁴⁸

Ya'ni Resül hazreti buyurur ki hayr üç nesnedür bir dervişlük ve bir 'ilm ve bir terk-i dünyâdur. şadağa resülallah ve şadağa habîbullah

Sonnotlar

- ¹ Kırk Hadis, 7b.,ADD 7831, British Museum Library, England.
- ² Kırk Hadis, a.g.e.,19b.
- ³ Kırk Hadis,a.g.e., 10b.
- ⁴ Nâziât,79/37.
- ⁵ Kırk Hadis,a.g.e., 7b.
- ⁶ Kırk Hadis, a.g.e.,19b.
- ⁷ Kırk Hadis, a.g.e.,16b.
- ⁸ Kırk Hadis, a.g.e.,4b.
- ⁹ Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a hastır. O'nun seçkin nebisi ve güzide elçisi Hz. Muhammed (as)'a salat olsun. Mahlûkatın en hayırlısı olan ehl-i beytine ve seçkin kullara selam olsun. Bu kırk hadis sadık fukaranın fazileti hakkındadır. Bu hadisleri, fakirliği arzu edenler için bir övgü, fakirlik haline şükredenler için bir teşvik, fakirliğin kıymetini bilmeyenlerin kendilerine yazık ettiğini bildirme ve fakirlik konusunda bilgisi olmayanları, bu konuda cahilce davrananları da ikaz etme maksadıyla topladım. Gerçek manasıyla muvaffak eden ve yardım edecek olan sadece Allah'tır.
- ¹⁰ İnsanlar fakirlerden yüz çevirirler ve dünya işleriyle meşgul olurlarsa ve para arttırmayla meşgul olurlarsa Allah onlara dört bela musallat eder. Bunlar; zamanın daralması (yetmemesi), sultanların eziyeti, hakimlerin ve valilerin hıyaneti ve düşmanların çokluğu. (*İmam Gazâli, İhyâ-u Ulûmü'd-dîn 6, 145, Tahricu Ehâdisi'l- İhyâ, Kitab-ı Sabr ve Şûkr 4, s.91, Hadis no:2*)
- ¹¹ Her şeyin bir anahtarı vardır. Cennetin anahtarı da fakirleri, miskinleri ve sabredenleri sevmektir. Kıyamet gününde de onlar, Allah ile birlikte olacaklardır. (Allah'a yakın olacaklardır)
- ¹² Fakirler ki gülüşleri ibadettir, şakaları tesbihtir ve uykuları sadakadır. Allah Teâlâ her gün üç defa onlara nazar eder.
- ¹³ Fakirlere iyilik yapın. Kıyamet günü gelince onlara (iyiliklere) karşılık, yemeğinizden verdiğiniz bir lokma,içirdiğiniz bir içecek, giydirdiğiniz bir hırka, kaybettiklerinizi buldurdu (yitiklerinize

- kavuşturdu. Fakirlere denecek ki) Bugün onun (size yardım edenin) elini tutun ve cennete girin. *Bu manayı ihtiva eden hadis için bkz: Keşfu'l Hafâ c.1, s.37)*
- ¹⁴ Fakirliğe rıza gösterenden daha faziletlisi yoktur veya razı olmak kaydıyla fakirliğe rıza gösterenden faziletlisi yoktur. *(En yakın anlam için bkz: İmam Gazâlî İhyâu Ulumi'd dîn c.6, s. 148)*
- ¹⁵ Fakirleri sevmek peygamberlerin ahlakındandır. Onlarla oturmak (sohbet etmek) salihlerin ahlakındandır. Onlardan uzak durmayı istemek ise münafıkların ahlakındandır.
- ¹⁶ Resûlullah (sav) şu ayetin tefsirinde buyurdu ki; "Ey iman edenler Allah'tan korkun ve O'na yaklaşmaya vesile arayın." (Maide, 35)
- ¹⁷ Kıyamet günü üç grup vardır ki bunlar aynen peygamberler gibi insanlara şefaate edeceklerdir. Bunlar; ilmiyle amel eden (âlim), insanlara hizmet eden (kişi) ve fakirliğine sabreden fakir.
- ¹⁸ Allah Teâlâ bu ümmete ilimle (âlimle) ve fakirleriyle nazar eder (yardım eder).
- ¹⁹ Fakirler Allah Teâlâ'nın yeryüzündeki vekilleridir. Kim onlara ihanet ederse (hor görürse) Allah'a ihanet etmiş (hor görmüş) olur ve kim de onlara hürmet gösterirse Allah'a hürmet göstermiş olur. Ve O (Allah hürmet gösteren için) cennete kefil olur. *(Hadîsin tam karşılığı bulunamamıştır. Benzer rivayetleri şu şekildedir: 1- Fakir, Allahü Teâlâ'nın dostudur. (Deylemi el-Firdevsi) 2- Fakirleri sevin, onları seveni, Allah Teâlâ sever.*
- ²⁰ Allah Teâlâ her şeyi dünya toprağından yarattı, nebileri ve fakirleri cennet toprağından yarattı. Kim Allah'a bağlılığını göstermek isterse (verdiği sözü tutmak isterse) fakirlere ikramda bulunsun. *(rivayetin ikinci kısmı için bu manada hadis için "Kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa misafirine ikramda bulunsun" Buhari; Edep s. 31.)*
- ²¹ İşlerin (mesleklerin) en faziletlisi üçtür: Fakirlik, ilim ve zühd (dünyayı kalben terk etmek)
- ²² (Bilal-i Habeşi'ye hitaben) Ey Bilal; Allah Teâlâ'ya fakir olarak kavuş, zengin olarak kavuşma.
- ²³ Muhakkak ki Allah Teâlâ'nın fakirler için dua eden ve onlara şefaate dileyen melekleri vardır.
- ²⁴ Musa aleyhisselam dedi ki: Ya Rabbi senin yarattıklarından senin en sevdiğin kimdir? Ta ki bende onları senin için seveyim. Allah Teâlâ buyurdu ki ben fakirliğinde sadık olan tüm fakirleri severim.
- ²⁵ Allah Teâlâ'nın en sevdiği kulları, kanaat eden fakirler ve Allah'tan gelene razı olup sabredenlerdir.
- ²⁶ Bu ümmetin en hayırlısı fakirlerdir ve cennete en önden girecek olanları düşünlerdir.
- ²⁷ Allah bir kulunu severse onun fani olan sevgilerini ondan giderir. (Yani terk edemediği aile ve mal sevgisini.) *(Bu hadîsin benzer rivayetleri şu şekildedir: "Eğer beni seviyorsan, fakirlik için bir zırh hazırla. Çünkü beni sevene fakirlik, hedefine koşan selden daha sür'atli gelir." (Tirmizî, Zühd b.36, hadîs no: 2351)*
- ²⁸ Allah Teâlâ bazı peygamberlerine şöyle vahyetti: Size dünyayı sevdirecek ve bundan dolayı da seviyenizi (benim nazarımdaki değerinizi) düşürecek olan amelden sakınınız. *(Bu hadîsin benzer rivayeti kaynaklarda şu şekildedir: "Dünya sevgisi tüm hataların kaynağıdır." Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ I,344. Bir başka rivayette de: "Dünyayı seven ahiretine zarar verir" denilmektedir.*

- ²⁹ Fakirler ve açlık çekenler hakkında kötü konuşmayın. Muhakkak onların ahlakları peygamberlerin ahlakıdır ve onların elbiseleri de yine onların (peygamberlerin) elbiseleridir (*Keşfu'l-Hafâ c.2. s.351. Hadis no. 3001*)
- ³⁰ Fakirlerin, açlık ve susuzluk çekenlerin dualarına rağbet edin (dikkate alın, onlardan dua isteyin). Allah Teâlâ onları gözetir ve onlara (dualarına) çok hızlı icabet eder. (*Benzer bir rivayet kaynaklarda şöyle geçmektedir: "Bana fakirlerinizi bulun. Zira sizler onlar hürmetine rızıklandırılıyorsunuz" buyurmuştur. (Tirmizi, Cihâd 24, Hadis no: 1702)*)
- ³¹ Fakirler halk nezdinde çirkin Allah nezdinde güzeldir (azizdir)
- ³² Sehl bin Sa'îd dedi ki (Allah Resulü buyurdu ki) bir gün bir adam Resulullah'a geldi ve dedi ki: "Ya Resulallah bana bir amel göster, o ameli yaptığım zaman Allah Teâlâ beni sevsin" (*Eserde hadisin orijinal metninin devamı verilmemiştir. Ancak mealinden anlaşıldığına göre devamı şu şekildedir- "Dervişlere ikram et ve halkın elindekinden yüz çevir."*)
- ³³ Allah Teâlâ beş kimseyle meleklerine karşı övünür; Allah yolunda cihad edenler, fakirler, Allah'a itaat eden genç, fakirleri minnet altında bırakmadan yardım eden zenginler ve kendi kendine olduğu anda Allah korkusuyla ağlayan kişi. (*Bu hadisin benzeri şu kaynaklarda şöyle geçmektedir: "Allah yedi kimseyi, kendi zillinden başka sığınak olmayan haşır meydanında (kıyamet gününde), zılli (gölgesi) altında himaye edecektir. 1- âdil imam, 2-ömürünü ibadet neşvesi içinde geçiren genç, 3- Mescidlere kalbi bağlı olan kimse, 4- Allah için birbirlerini seven, Allah için bir araya gelen ve Allah için birbirinden ayrılan iki insandan her biri, 5- Makam ve cemel sahibi bir kadının talep ağında (nefsine başkaldırıp) "ben Allah'tan korkarım" diyen adam, 6-Solundakine infak ettiği şeyden, sağındaki bir şey hissetmeyecek şekilde sadakasını gizli eda eden, 7- Yapayalnızken Allah'ı anıp da gözleri yaşlarla dolan." (Buhârî, Ezan, 36)*)
- ³⁴ Şükreden zenginın iki rekat namazı Allah Teâlâ'ya dünyadan ve içindekilerden daha sevimlidir. Sabreden fakirin iki rekat namazı ise Allah Telaya, şükreden zenginın kıldığı yetmiş rekattan daha sevimlidir.
- ³⁵ Kim bir kavmi severse o onlardandır. Ve kim bir kavmi severse o kişi kıyamet gününde o kavimle birlikte haşır olur. (*Buhârî, Edeb 96*)
- ³⁶ Benzer bir hadis kaynaklarda şu şekilde geçmektedir: "İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olanıdır." (*Buhari,35*)
- ³⁷ İbn-i Abbas radiyallahu anh dedi ki: Bir adam Allah Resulü'ne gelince dedi ki ya resulallah fakir nedir? Allah Resulü dedi ki o Allah'ın hazinelerinden bir hazinedir. Sonra adam tekrar sordu: Fakirlik nedir? Allah Resulü dedi ki ; o Allah Teâlâ'nın yanında şerefli olan kullarından ve gönderdiği nebilerinden başkasına vermediği şeydir.
- ³⁸ Fakirler o kimselerdir ki; insanlar onun açlığını ve susuzluğunu bilmezler. (*Benzer bir rivayet için bkz. Buhârî s. 78. hadis no:10477*)
- ³⁹ Fakirler zenginlerin dünyada ve ahirette aydınlığıdır fakirler olmasaydı zenginler helak olurdu. Ve (zenginler) dünyada (zenginlikleri, rahatları) baki değildir. Fakirlerin devleti (huzuru) ise ahirettedir ve (onların devleti) sona ermeyecektir. (*Aclûnî, Keşfu'l- Hafâ c.2, s.88, hadis no:1842.*)
- ⁴⁰ Fakirlerin zenginlere olan üstünlüğü benim tüm yaratılmışlara olan üstünlüğüm gibidir.

- ⁴¹ Allah Teâlâ fakirlere ve miskinlere her gün beş defa nazar eder.
- ⁴² Allah Teâlâ'nın melekleri vardır ve bunlar fakirler için dua ederler ve kıyamet gününde de onlara şefaathçi olurlar. Ve meleklerin şefaath ettiği kişinin hali güzel olur.
- ⁴³ Fakirlik dünyada zül ahirette ise övünç vesilesidir. Zenginlik ise ahirette zül dünyada övünç vesilesidir.
- ⁴⁴ Kim fakirlerle tartışır (kavga ederse) kıyamet gününde lanetlidir. Kim anne babasıyla tartışır Allah'tan ve meleklerinden uzak cehennem ateşine yakındır. Onun duasına icabet edilmez, onun ihtiyacı giderilmez ve Allah teâlâ dünyada ve ahirette onun yüzüne bakmaz (merhamet etmez).
- ⁴⁵ Haksız yere mümin bir fakiri inciten ona eziyet eden Kâbe'yi on defa yıkmış gibidir ve yine bin meleği öldürmüş gibidir.
- ⁴⁶ Mü'min fakirin hürmeti (değeri) Allah Teâlâ'nın katında göktekilerden ve yeryüzündekilerden daha büyüktür. Bu metinle bir hadîse rastlanmamıştır. Benzer bir rivayeti: Sehl ibnu Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uğradı. Efendimiz, yanında bulunan bir zâta: "Şu gelen kimse hakkında reyin nedir?" diye sordu. Adam: "O, halkın zenginlerindedir, vallahi bir kıza tâlib olsa hemen evlendirilmeye; birisi lehine şefaatte bulunsa, şefaatinin yerine getirilmesine lâyıktır" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sükût buyurdular. Derken az sonra bir adam daha uğradı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanındakine: "Peki bu hakkında reyin nedir?" dedi. Adam: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu, müslümanların fakir takımındandır. Vallâhi, bu bir kıza tâlib olsa evlendirilmemeye, şefaatte bulunsa itibar edilmemeye, bir şey söylese dinlenilmemeye lâyıktır?" cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu, onun gibilerin bir arz dolusundan daha hayırlıdır?" buyurdu. (*Buhâri, Rikâk 16*)
- ⁴⁷ Cennetin sekiz kapısı vardır bunlardan yedisi fakirler için biri zenginler içindir. Bu hadîse benzer bir rivayet şöyledir: Üsâme İbn Zeyd (ra) anlatıyor: "Resûlullah (as) buyurdular ki: "(Mirâc sırasında) cennetin kapısında durup içeri baktım. Oraya girenlerin büyük çoğunluğunun fakirler olduğunu gördüm. (*Buhâri, Rikâk 51*)
- ⁴⁸ İşlerin (mesleklerin) en faziletlisi üçtür: fakirlik, ilim ve zühd (dünyayı kalben terk etmek)

Kaynakça

- ACLÛNÎ (1989), “*Keşfu'l-Hafâ*” Çev. İsmail Lütfi Çakan, Erkan Yayınları, İstanbul.
- ALTINOK, Baki Yaşa (2010), *Hacı Bektaş Veli Külliyyatı (Fevâid Bölümü)*, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- AYTAŞ, Gıyasettin, YILMAZ, Hacı (2009), *Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye* (Hacı Bektaş Veli), Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- BUHÂRÎ (2004) (Çev. Mehmed Sofuoğlu), *Sahih-i Buhari*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- DEMİRLİ, Ekrem (2007), *Sadreddin Konevi Kırk Hadis Şerhi*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- DİLPERİPUR, Asgar, (2001), Çev. Hasan ALMAZ, “Cami'nin Erba'in'i ve Kırk Hadis Yazan Türk Yazarlar” Name-i Aşinâ Dergisi, Ankara.
- GAZALÎ (1974) (Çev. Mehmet A. Müftüoğlu) *İhyâu Ulumiddin*, Bedir Yayınevi, İstanbul.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1936), *Yunus Emre*, İkbâl Kitabevi, İstanbul.
- GÜZEL, Abdurrahman (2007), *Ahmed Yesevi'nin Fakr-nâmesi Üzerine Bir İnceleme*, Öncü Kitap, Ankara.
- KARAHAN, Abdülkadir (1991), *İslami Türk Edebiyatında Kırk Hadis*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖZCAN, Hüseyin (2009), *Fâtîha Tefsiri*, Fatih Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ÖZCAN, Nurgül (2010), *Kırk Hadis*, Fatih Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- SEVGİ, Ahmet (1993), *Tuhfetü'l İslam* (Manzum Kırk Ayet ve Kırk Hadis Tercümesi), Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya.
- TİRMİZÎ (1966) (Çev. Osman Zeki Mollamehmetoğlu), *Sünen-i Tirmizi Tercemesi*, Yunus Emre Yayınları, İstanbul
- YAVUZ, Adil (2002), “Şehâvî ve Halk Dilinde Dolaşan Hadisler Problemi İle İlgili Eseri” Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.14. Konya
- YILDIRIM, Suat (1998), *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, Feza Yayınları, İstanbul.
- YILDIZ, Hakkı Dursun (1985), *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul.
- YILMAZ, A.,AKKUŞ, M, ÖZTÜRK A. (2007), *Makâlât, Alevî Bektâşi Klasikleri 2*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.